

Elżbieta Pohulak-Żołędowska

UWARUNKOWANIA KONKURENCYJNOŚCI MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W „NOWEJ” UNII EUROPEJSKIEJ

1 maja 2004 r. Unia Europejska doświadczyła największego powiększenia swojego terytorium w całej historii istnienia Wspólnoty. Przystąpiło do tej struktury 10 nowych krajów Europy Środkowej i Wschodniej oraz basenu Morza Śródziemnego. Jest to ogromny krok, szczególnie dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej, które przystąpiły do Unii 15 lat po upadku muru berlińskiego. Prowadzone są również negocjacje akcesyjne z Bułgarią i Rumunią oraz z Turcją. Jakie wartości wniosły do UE nowe kraje członkowskie, które w dużej części są krajami byłego „bloku wschodniego”. Czy przedsiębiorstwa tych krajów będą miały możliwość konkurowania na europejskim rynku?

1. Wstęp

Historycznie nowe kraje członkowskie są podzielone na dwie grupy. Pierwszą stanowią kraje basenu Morza Śródziemnego (Cypr, Malta oraz w przyszłości Turcja), w których struktura przedsiębiorstw jest podobna do unijnej, a w dodatku podmioty te funkcjonowały w warunkach stosunkowo otwartej gospodarki rynkowej. Druga grupa państw to kraje Europy Środkowej i Wschodniej (Polska, Republika Czeska, Słowacja, Litwa, Łotwa, Estonia, Węgry, Słowenia oraz w przyszłości Rumunia i Bułgaria), w których przedsiębiorczość rozwinęła się w wyniku systemowej transformacji gospodarki w ostatniej dekadzie. Państwa te usiłują gwałtownie sprostać wymogom globalnej konkurencji.

W większości krajów Europy Środkowej i Wschodniej do lat dziewięćdziesiątych funkcjonowanie przedsiębiorstw państwowych było oparte na zasadach centralnego planowania. Własność prywatna ograniczała się do niewielkiej liczby przedsiębiorstw rzemieślniczych i rolnych. W konsekwencji więc gospodarki krajów Europy Środkowej i Wschodniej były zdominowane przez wielkie przedsiębiorstwa przemysłowe. Specjalizacja produkcji w tych krajach była wynikiem raczej decyzji politycznych niż uwarunkowań rynkowych. W wyniku upadku systemu gospodarki centralnie planowanej i przyjęcia zasad gospodarki rynkowej kraje Europy Środkowej i Wschodniej musiały przeprowadzić zmiany w strukturze przedsiębiorstw. Miało to swoje odzwierciedlenie w rosnącej liczbie małych i średnich przedsiębiorstw oraz zwiększeniu aktywności sektora usług. Stąd można mówić o specyfice wschodnioeuropejskich małych i średnich przedsiębiorstw, które powstały często w efekcie przeprowadzonej prywatyzacji wyłączeniowej przedsiębiorstw państwowych¹. Zrozumienie zróżnicowania struktur gospodarek „starych” i „nowych” krajów Unii Europejskiej nie jest możliwe bez historycznego wprowadzenia.

Celami niniejszego opracowania są: prezentacja potencjału małych i średnich przedsiębiorstw nowych państw członkowskich UE, porównanie z MŚP unijnej „piętnastki” i próba określenia możliwości ich rozwoju na wspólnym rynku.

2. Znaczenie małych i średnich przedsiębiorstw dla liberalizacji gospodarek

Dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej przejście od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej oznaczało proces liberalizacji i prywatyzacji większości struktur rynkowych oraz restrukturyzację przemysłu. Nowe kraje członkowskie UE musiały również zmodernizować instytucje otoczenia biznesu oraz wprowadzić unijne zalecenia. Istotnym elementem prywatyzacji była konieczność rozwoju przedsiębiorczości, głównie za sprawą rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw. Podmioty te, stanowiące ponad 99% wszystkich przedsiębiorstw, zapewniają 2/3 zatrudnienia i ponad połowę wartości dodanej wytworzonej zarówno w „nowych”, jak i w „starych” krajach członkowskich UE. Małe i średnie przedsiębior-

---

¹ Jako „podzielone” zorganizowane części dużych przedsiębiorstw lub w wyniku masowej prywatyzacji istniejących przedsiębiorstw.

stwa mogą także stymulować dynamikę konkurencyjności gospodarki poprzez współdziałanie z innymi przedsiębiorstwami².

Nowa definicja małych i średnich przedsiębiorstw została przyjęta 6 maja 2003 r. przez Komisję Europejską³. Zmiana dotyczy zwiększenia prawnego bezpieczeństwa małych i średnich przedsiębiorstw, tzn. takiego określenia właściwości tych podmiotów, by małe i średnie przedsiębiorstwa, będące pod kontrolą dużych przedsiębiorstw, nie mogły być adresatami pomocy publicznej, kierowanej do niezależnych małych i średnich przedsiębiorstw⁴.

Nowa definicja małych i średnich przedsiębiorstw grupuje przedsiębiorstwa mikro, małe i średnie jako [4, s. 5]:

- mikroprzedsiębiorstwa: zatrudniają mniej niż 10 osób i osiągają roczny obrót lub bilans nie przekraczający 2 mln euro,
- małe przedsiębiorstwa: zatrudniają mniej niż 50 osób i osiągają roczny obrót lub bilans nie przekraczający 10 mln euro,
- średnie przedsiębiorstwa: zatrudniają mniej niż 250 osób i osiągają roczny obrót nie przekraczający 50 mln euro lub roczne zestawienie bilansowe na kwotę nie większą niż 43 mln euro.

Przedstawione definicje, adresowane do krajów członkowskich UE, Europejskiego Banku Inwestycyjnego i Europejskiego Funduszu Inwestycyjnego, weszły w życie 1 stycznia 2005 r.

3. Liczebność małych i średnich przedsiębiorstw

Nowe kraje członkowskie UE w 2001 r. stanowiły potencjał ekonomiczny obejmujący ok. 2,5 mln przedsiębiorstw sekcji C-I i K⁵. Jeżeli dodamy te przedsiębiorstwa do funkcjonujących w „starych” krajach UE ok. 13,4 mln przedsiębiorstw, to otrzymamy wówczas ok. 16 mln przedsiębiorstw nowej „poszerzonej” UE. Oznacza to, że 10 państw wniesie ok. 20% istniejącej liczby przedsiębiorstw do unijnego rynku⁶.

---

² Duże przedsiębiorstwa często funkcjonują jako przedsiębiorstwa (sieci) międzynarodowe. Szansą dla małych i średnich przedsiębiorstw są działania out-sourcingowe i down-sizingowe tych dużych firm.

³ Rekomendacja nr 2003/361/EC zastąpiła Rekomendację 96/280/EC.

⁴ Dotyczy nie tylko pomocy państwa, ale również pomocy płynącej z Funduszy Strukturalnych, programów R&D.

⁵ Przedsiębiorstwa przemysłowe, budownictwo i usługi, bez pośrednictwa finansowego.

⁶ Należy jednocześnie zauważyć, że prezentowane dane liczbowe są w przypadku Węgier niedoszacowane, ponieważ węgierskie statystyki podają liczebność przedsiębiorstw zatrudniających 5 i więcej osób.

Największym z nowych państw członkowskich jest Polska, która również wniosła do UE największą (z dziesiątki „nowych” państw członkowskich) liczbę przedsiębiorstw aktywnych. W 2001 r. w Polsce było ok. 1,4 mln aktywnych przedsiębiorstw. Oznacza to, że jeden tylko kraj wniósł do UE 57,2% wszystkich przedsiębiorstw nowych krajów członkowskich [4, s. 14].

Kolejnym krajem, jeśli chodzi o liczbę wniesionych do UE przedsiębiorstw, jest Republika Czeska. W 2001 r. na terytorium Czech funkcjonowało 742 tys. aktywnych przedsiębiorstw, co stanowiło prawie połowę liczby przedsiębiorstw wniesionych przez Polskę. Szczegółowe dane prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Najważniejsze dane dotyczące przedsiębiorstw w 2001 r.

Wyszczególnienie	EU-15	10 nowych krajów	Czechy	Estonia	Cypr	Łotwa	Litwa	Węgry	Malta	Polska	Słowenia	Słowacja
Rodzaj przedsiębiorstw, sekcje C-I oraz K, 2001 r.												
Przedsiębiorstwa łącznie	13 447 079	2 476 463	741 762	29 465	x	36 032	57 621	56 125	x	1 417 142	71 472	36 910
Mikro (w %)	90,6	93,4	94,6	78,5	x	76,9	81,5	51,0	x	96,5	91,0	x
Małe (w %)	7,9	5,2	4,4	17,8	x	18,9	14,9	40,2	x	2,4	x	23,4
Średnie (w %)	1,2	1,2	0,9	3,3	x	3,7	3,2	x	x	0,9	x	5,2
Duże (w %)	0,2	0,3	0,2	0,5	x	0,5	0,4	x	x	0,2	x	x
Liczba zatrudnionych osób, sekcje C-I oraz K, 2001 r.												
Przedsiębiorstwa łącznie (w tys.)	96 736	15 617	3 535	356	x	496	699	1 665	x	7 022	x	942
Mikro (w %)	27,7	30,3	31,2	21,5	x	x	20,8	10,4	x	33,5	x	x
Małe (w %)	21,5	16,2	18,3	28,6	x	x	X	21,7	x	11,8	x	16,4
Średnie (w %)	16,3	20,0	x	x	x	x	25,5	x	x	17,8	x	21,6
Duże (w %)	34,5	33,6	x	x		x	X	x	x	36,9	x	x
Przeciętny koszt pracy w euro/godz., 2000 r. (sekcje C do K)*												
<10 pracowników	x	1,75	x	2,01	x	1,13	1,75	1,89	x	x	x	3,60
10 pracowników	22,19	4,21	3,90	3,03	10,74	2,42	2,71	3,83	x	4,48	8,98	3,06
10-49 pracowników	18,17	3,13	3,71	2,57	8,56	1,64	2,26	2,50	x	3,76	x	3,45
50-249 pracowników	20,98	3,63	3,70	3,09	10,85	2,31	2,45	3,69	x	3,95	x	2,82

* Razem z usługami finansowymi.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [4].

Przeciętnie ok. 93,4% wszystkich przedsiębiorstw w nowych krajach członkowskich UE to mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 10 osób. W krajach tych przedsiębiorstwa usługowe składają się w 95,3% z mikroprzedsiębiorstw, podczas gdy przedsiębiorstwa z sekcji C-F (przedsiębiorstwa przemysłowe i budowlane) to mikroprzedsiębiorstwa w 88,7%. Te wartości pozostają w zgodzie ze strukturą branżową przedsiębiorstw w krajach UE-15 (por. tab. 1). Sekcja usług w tych krajach to w 93% mikroprzedsiębiorstwa, przedsiębiorstwa przemysłowe i budownictwo – w 84%. W nowych krajach członkowskich UE przedsiębiorstwa małe (10-49 zatrudnionych) to 5,2% podmiotów. Udział małych przedsiębiorstw wzrósł w przemyśle i budownictwie do 8%, natomiast zaledwie 4% podmiotów to małe przedsiębiorstwa usługowe. Wynika z tego, że łącznie 98,5% wszystkich przedsiębiorstw w nowych krajach członkowskich UE zatrudniało mniej niż 50 osób. Wartość ta maleje do 96,7% w przemyśle i budownictwie, wzrasta zaś do 99,3% w sektorze usług.

W krajach bałtyckich (Łotwa i Estonia) można zaobserwować zjawiska w znaczący sposób odbiegające od wartości przeciętnych. Mikroprzedsiębiorstwa – tak powszechne zarówno w krajach UE-15, jak i w pozostałych nowych krajach członkowskich UE – stanowią wyraźnie mniejszą część małych i średnich przedsiębiorstw funkcjonujących na rynku dwóch nadbałtyckich państw. Na Łotwie i w Estonii mikroprzedsiębiorstwa to zaledwie 60% wszystkich przedsiębiorstw w sektorze przemysłu i budownictwa⁷. Jednakże w krajach nadbałtyckich małe przedsiębiorstwa to ok. 30% wszystkich podmiotów, podczas gdy przeciętna dla pozostałych nowych krajów członkowskich wynosi 8%, dla krajów UE-15 – 13,2%. Podobne dysproporcje można zaobserwować w sektorze usług.

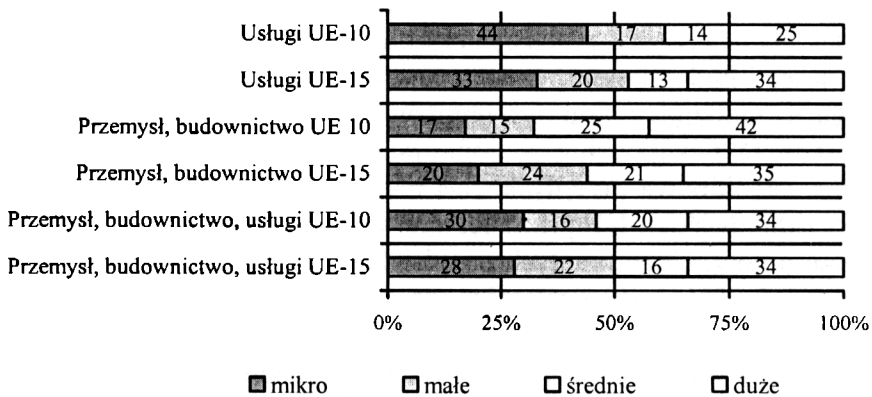
4. Zatrudnienie w małych i średnich przedsiębiorstwach

W krajach należących do UE-15 w 2001 r. w sekcjach C-L i K było zatrudnionych 97 mln osób. Poszerzenie UE o kolejnych 10 państw zwiększyło liczbę osób pracujących w wymienionych sekcjach o przeszło 16 mln. Największy wzrost zatrudnionych nastąpił w sektorze „przemysł i budownictwo” – 8 mln pracowników nowych państw członkowskich jest zatrudnionych w tych właśnie sekcjach (jest to wzrost o prawie 20% zatrudnionych w wymienionych sekcjach gospodarki UE-15). W wypadku sektora

---

⁷ W pozostałych nowych krajach członkowskich to ok. 88,7%, natomiast w krajach UE-15 ok. 84%.

usług oznacza to wzrost liczby pracowników o prawie 7,6 mln, co stanowi 13% sektora usług UE-15 (56,8 mln pracowników w sektorze usług w UE-15).

Rys. 1. Udział osób zatrudnionych w poszczególnych sektorach, 2001 (w %)⁸

Źródło: Eurostat, Structural Business Statistics (theme4/sbs/sizeclass).

Prawie połowa osób pracujących w nowych krajach UE to Polacy (ok. 45% – 7 mln osób). Jednakże Polska jest najbardziej zaludnionym krajem spośród nowych krajów członkowskich (do Unii weszło ok. 40 mln Polaków, co oznacza, że co druga z nowo wstępujących w struktury UE osób jest narodowości polskiej – wszystkie nowe kraje członkowskie to ok. 80 mln osób). Na uwagę zasługuje Republika Czeska, która ma populację prawie czterokrotnie mniejszą niż Polska, niemniej liczba siły roboczej jest tylko dwukrotnie mniejsza niż w naszym kraju.

Proporcje osób zatrudnionych w poszczególnych sektorach gospodarki przedstawia rys. 1. Jak można zauważyć, duże przedsiębiorstwa przemysłowe w dalszym ciągu skupiają znaczący odsetek osób zatrudnionych w nowych krajach członkowskich UE⁹. W sektorze „przemysł i budownictwo” duże przedsiębiorstwa skupiają 42% łącznej liczby zatrudnionych w krajach UE-10 (analogiczna wielkość to 35% w UE-15). Również średnie przedsiębiorstwa skupiają więcej zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw przemysłowych i budownictwa w krajach UE-10 (25%) niż UE-15 (21%). Oznacza to, że w nowych krajach członkowskich UE ok. 67% osób pracujących w

⁸ Dane są prezentowane jako odsetek zatrudnionych w krajach UE-15 i w nowych krajach członkowskich.

⁹ Dla ułatwienia oznaczono je na rysunku jako: UE-10.

sektorze przemysłowym i w budownictwie pracuje w przedsiębiorstwach zatrudniających co najmniej 50 osób.

W sektorze usług w krajach UE-15 duże przedsiębiorstwa zatrudniają 34% ogółu zatrudnionych, natomiast mikroprzedsiębiorstwa aż 33% łącznej siły roboczej. W wypadku nowych krajów członkowskich proporcje są inne: aż 44% łącznej liczby zatrudnionych w sektorze usług to podmioty nie zatrudniające więcej niż 10 osób, natomiast usługowe duże przedsiębiorstwa zatrudniają ok. 25% siły roboczej.

Jak wynika z przedstawionego rysunku, małe i średnie przedsiębiorstwa usługowe dają pracę aż 75% łącznej liczby pracujących w nowych krajach członkowskich UE, tymczasem w wypadku krajów UE-15 sektor usług oznacza dużo mniejszy odsetek zatrudnionych w MŚP, bo 66% ogółu zatrudnionych. Pracujący w przemyśle i budownictwie w krajach UE-15 są zatrudnieni w MŚP w 66%, natomiast w nowych krajach członkowskich tylko w 58%.

Analizując dane zawarte w tabeli 1, widać, że przeciętny koszt pracy w nowych krajach członkowskich jest ok. pięciokrotnie niższy niż w krajach UE-15. W Polsce przeciętny koszt pracy jest porównywalny z kosztem pracy w nowych krajach członkowskich. Najwyższe koszty pracy mają cypryjskie przedsiębiorstwa, natomiast najniższe – przedsiębiorstwa łotewskie i litewskie. Warto również zauważyć, że koszty pracy zwiększają się w miarę wzrostu przedsiębiorstwa, co wskazywałoby na to, że większe przedsiębiorstwa płacą swoim pracownikom więcej.

5. Podsumowanie

Rozszerzenie Unii Europejskiej o 10 krajów jest największym wydarzeniem w historii tej struktury. I to nie tylko z powodu powiększenia terytorium UE, ale przede wszystkim w związku z różnorodnością, szczególnie pod względem rozwoju gospodarczego, nowych krajów członkowskich. Najistotniejsze dla UE jest to, że w struktury europejskie weszły kraje Europy Środkowej i Wschodniej. O ile w przypadku krajów śródziemnomorskich nie ma dużych różnic w strukturze przedsiębiorstw w stosunku do krajów UE-15, znajdują się one bowiem na podobnym stopniu rozwoju gospodarczego, o tyle dla państw Europy Środkowej i Wschodniej akcesja do UE stanowi duże wyzwanie. Nie bez znaczenia są tu uwarunkowania historyczne, większość bowiem z nowo przyjętych w struktury unijne państw jeszcze 15 lat temu funkcjonowała na zasadach gospodarek centralnie planowanych. Szczególnym przypadkiem jest akcesja krajów bałtyckich. W

krajach tych zarówno rodzajowa, jak i branżowa struktura przedsiębiorstw najwyraźniej obrazuje jeszcze „piętno” gospodarki socjalistycznej. Trudno jest porównywać małe i średnie przedsiębiorstwa, które w krajach Europy Środkowej i Wschodniej mają zupełnie inną genezę niż w krajach UE-15. Biznesmeni starych krajów „piętnastki” i nowych krajów UE wskazują zupełnie inne problemy w prowadzeniu działalności gospodarczej¹⁰. Co prawda, statystyki pokazują ogrom przedsięwzięcia, jakim jest poszerzenie Unii – znacznie wzrasta liczba przedsiębiorstw i liczba zatrudnionych, jednakże przedsiębiorstwa te różnią się jakościowo. Trudno będzie w początkowych latach funkcjonowania nowej UE osiągnąć konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw wszystkich krajów członkowskich [6]. Małe i średnie przedsiębiorstwa byłego „bloku wschodniego”, powstałe przede wszystkim w efekcie przeprowadzonej prywatyzacji wyłączeniowej, są w większości przedsiębiorstwami branż usług bytowych, a więc branż nie-innowacyjnych. W związku z tym są one niekonkurencyjne dla MŚP krajów UE-15. Należy dodatkowo podkreślić, że ogromne znaczenie ma również polityka państw sprzyjająca powstawaniu oraz rozwojowi małych i średnich przedsiębiorstw. Należy brać tu pod uwagę m.in. takie czynniki, jak: trwałość i przejrzystość przepisów prawa, dostęp do źródeł finansowania, dostępna infrastruktura, sieć dróg itd. Są to elementy również istotnie różniące nowe kraje członkowskie. Należy mieć nadzieję, że realizowane zadania „Strategii lizbońskiej”, najważniejszego, długoletniego programu społeczno-gospodarczego UE, której celem jest uczynienie z gospodarki UE przodującej gospodarki świata w perspektywie do 2010 r., doprowadzą do zdynamizowania europejskiej przedsiębiorczości. Komisja Europejska, wychodząc temu naprzeciw, prowadzi aktywną politykę wspierania przedsiębiorczości oraz małych i średnich firm. Działania te sprowadzają się głównie do tworzenia przyjaznych regulacji dla biznesu, a także – w mniejszym stopniu – do bezpośredniego wsparcia przedsiębiorstw, głównie w celu ułatwienia dostępu do źródeł finansowania.

---

¹⁰ Europejski sondaż małych i średnich przedsiębiorstw, Grant Thornton dla PAR, 2002.

Literatura

- [1] *Business Demography in Europe. Results for 10 Member States and Norway*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2004, EUROSTAT, Theme 4, Industry, Trade and Services.
- [2] *Business in Europe – Pocket Yearbook. Data 1995-2002*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2003, EUROSTAT, Theme 4, Industry, Trade and Services.
- [3] Schmiemann M., *SMEs in the Candidate Countries*, Statistics in Focus, Theme 2004 nr 4-5.
- [4] *SMEs in Europe – Candidate Countries*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2003, EUROSTAT, Theme 4, Industry, Trade and Services.
- [5] *SMEs in Europe – Competitiveness, Innovation and the Knowledge-Driven Society*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2002, EUROSTAT, Theme 4, Industry, Trade and Services.
- [6] Szomburg J., *Jaka Europa? Jaka Polska w Europie?* „Gazeta Wyborcza” z 3 lipca 2003.
- [7] www.strategializbonska.pl.

COMPETITIVENESS OF SMALL AND MEDIUM SIZED ENTERPRISES IN A „NEW” ENLARGED EU

Summary

Small and medium sized enterprises are the backbone of modern market economies. The enlargement of the European Union brings new challenges for all member countries. One can easily see the differences between the New Member Countries SME's sector and adequate enterprises of the EU-15. These differences have most of all historical background. The main question now is “do the enterprises have a chance to compete on the Common Market?”.